

2.4 Sociālās zinātnes: MI, mediji un realitāte

Vai varam ticēt visam, ko redzam?

Priekšmets: Sociālās zinātnes · **Klase:** 5. (10–11 gadi) · **Ilgums:** 1 dubultstunda (90 min) · **MI:** Mācīšana **PAR** MI

Ar MI saistītās kompetences (DUAL.AI.TEACHER ietvars) – skolotāja līmenis	Priekšmetam specifiski mācīšanās mērķi – skolēna/apguvēja līmenis
EA-FC-2a (MI ētika × Apguvēju MI digitālās kompetences veicināšana, 2. līmenis – Refleksīva ieviešana): "Skolotāji var ieviest mācīšanās aktivitātes, kas attīsta skolēnu ētisko spriešanu par MI, pamatojot to ar metodoloģiskām izvēlēm."	Stundas beigās skolēni spēj: • vienkāršiem vārdiem paskaidrot, ko ģeneratīvais MI spēj darīt ar tekstu un attēliem; • nošķirt informāciju, viedokli un mākslīgi ģenerētu saturu; • atpazīt pazīmes, kas var padarīt attēlu, tekstu vai apgalvojumu aizdomīgu vai neuzticamu; • paskaidrot, kāpēc MI ģenerēta atbilde vai attēls nav automātiski patiess; • noteikt veidus, kā pārbaudīt informāciju, pirms to pieņemt vai ar to dalīties; • pārrunāt, kā MI var ietekmēt saziņu, medijus un cilvēku ikdienas dzīvi; • pamatot savu viedokli par atbildīgu MI ģenerēta satura izmantošanu.

“**Galvenā atziņa:** MI var radīt pārliecinošu tekstu un attēlus, taču pārliecinošs nenožīmē patiess. Pirms mēs kaut kam ticam vai ar to dalāmies, mums jājauc, no kurienes tas nācis, kādi pierādījumi to apstiprina un vai mēs varam to pārbaudīt citur.

Saturs

Mākslīgais intelekts arvien vairāk kļūst par ikdienas saziņas sastāvdaļu. MI sistēmas var ģenerēt tekstus, attēlus un citus satura veidus, kas var izskatīties tā, it kā tos būtu radījis cilvēks. Tas rada jaunas iespējas, taču arī jaunus izaicinājumus tam, kā cilvēki izprot un izvērtē informāciju. Šī vecuma skolēniem svarīgākais jautājums nav obligāti tas, kā MI tehniski darbojas, bet gan tas, kā MI ģenerēts saturs var ietekmēt cilvēkus un sabiedrību.

Nodarbība iepazīstina ar MI, izmantojot pazīstamu sociālu situāciju: ikdienā sastopamu informāciju. Skolotājs parāda tekstu un attēlu piemērus un lūdz skolēniem izlemēt, vai saturs ir reāls, rediģēts vai MI ģenerēts. Uzsvars nav uz to, lai iemācītu skolēniem perfekti atpazīt MI. Faktiski viens no nodarbības galvenajiem secinājumiem ir tas, ka izskats vien nav uzticams veids, kā noteikt, vai kaut kas ir patiess.

Tā vietā skolēni apgūst vienkāršu pārbaudes procesu:

APSTĀJIES → JAUTĀ → PĀRBAUDI → SALĪDZINI → LEM

Aktivitāte saistās ar sociālo zinību mācību programmas uzsvaru uz kritiskās domāšanas attīstīšanu, pierādījumu analīzi, viedokļa veidošanu un paušanu, kā arī sociālās vides izpēti. Mācību programma īpaši iekļauj mediju lomu un ietekmi kā vienu no ieteiktajiem sociālajiem jautājumiem 5. klasei. Mācību programma arī skaidri mudina skolotājus attīstīt racionālu un kritisku domāšanu, uzdodot jautājumus, kas prasa argumentāciju, izpētot pierādījumus, analizējot datus, kas atbalsta vai apstrīd secinājumus, un apsverot dažādas interpretācijas. Svarīgi, ka skolēni nodarbības laikā tieši nesadarbojas ar MI sistēmu. Skolotājs vada MI rīku un demonstrē klasei izvēlētos rezultātus. Skolēnu uzdevums ir vērot, jautāt, salīdzināt un izvērtēt saturu.

Stundas plāns

Fāze	Laiks	Darbība
Ievads	10 min	Skolotājs parāda divus vai trīs attēlus vai īsus tekstus, kas saistīti ar pazīstamu situāciju. Skolēni individuāli izlemj: Vai tas ir īsts? Kā tu to zini?
Ievade	15 min	Skolotājs vecumam atbilstošā valodā iepazīstina ar MI: ko ģeneratīvais MI spēj darīt un kāpēc MI ģenerēts saturs var izskatīties pārliecinošs.
Demonstrācija	15 min	Skolotājs klases priekšā izmanto MI rīku, lai, balstoties uz vienkāršu uzvedni, ģenerētu attēlu vai īsu tekstu. Skolēni vēro, cik ātri var izveidot saturu, un pārrunā, ko MI faktiski rada.
Izpēte	30 min	Grupas saņem vairākus informācijas/satura piemērus. Tās izmanto pārbaudes kontrolesarakstu un izlemj, kam tās uzticētos, ko apšaubītu un ko vēl pārbaudītu.
Refleksija	20 min	Diskusija visā klasē: Vai varam uzticēties attēlam tikai tāpēc, ka tas izskatās reāls? Kā ir ar tekstu? Kurš ir atbildīgs, ja mēs radām vai izplatām nepatiesu informāciju?

Virzošie jautājumi:

Skolēni kopā ar skolotāju izstrādā tālāk aprakstītās situācijas. MI vada tikai skolotājs.

1. 1. kārtā — **APSTĀJIES: Netici uzreiz**

Skolotājs parāda skolēniem MI ģenerētu attēlu par pazīstamu situāciju – piemēram, šķietami reālistisku fotogrāfiju par neparastu notikumu Slovēnijā.

Pirms jebkas tiek atklāts, skolēni atbild:

- Vai šis attēls izskatās reāls?
- Kas liek tā domāt?
- Kuras detaļas to padara ticamu?
- Vai ir kaut kas, kas izskatās neparasti?

Skolotājs atklāj, ka attēls tika ģenerēts ar MI, un īsi paskaidro, kā generatīvais MI var radīt reālistiski izskatošos attēlus.

- Kas mums lika noticēt, ka attēls ir reāls?
- Vai mēs meklējām pierādījumus, vai vienkārši uzticējāmies tam, ko redzējām?
- Vai cilvēks varētu izmantot šādu attēlu, lai maldinātu citus cilvēkus?

Diagnosticē: Skolēni nosaka atšķirību starp "Tas izskatās reāls" un "Man ir pierādījumi, ka tas ir reāls".

Galvenā doma: Reālistisks izskats nav pierādījums, ka kaut kas ir patiess.

2. 2. kārtā — **JAUTĀ: Kas to izveidoja un kāpēc?**

Skolotājs parāda īsu MI ģenerētu ziņu stila tekstu. Piemēram, skolotājs lūdz MI sistēmai izveidot īsu rakstu par izdomātu notikumu kādā Slovēnijas skolā.

Skolēni nesadarbojas ar MI. Tā vietā viņi analizē rezultātu.

- Kas šo uzrakstīja vai izveidoja?
- No kurienes it kā nāk šī informācija?
- Vai tekstā ir norādīts avots?
- Vai tas sniedz pierādījumus?
- Vai mēs varam pārbaudīt šo informāciju?
- Kāpēc kāds vēlētos publicēt šādu informāciju?
- Vai teksts izklausās pārliecinošs, pat ja mēs nezinām, vai tas ir patiess?

Skolēni atklāj, ka teksts var izklausīties pārliecinošs, informatīvs un ticams, tomēr tam trūkst uzticama avota vai pierādījumu.

Galvenā doma: Pārliecinoši izklausīta atbilde ne vienmēr ir pareiza atbilde.

3. 3. kārtā — **PĀRBAUDI un SALĪDZINI: Pārbaudīsim to**

Skolotājs izvirza izdomātu apgalvojumu: "Slovēnijā ir ieviests jauns noteikums: skolēniem sestdienās vairs nav atļauts izmantot mobilos tālruņus."

Apgalvojums ir apzināti vienkāršs un pietiekami ticams, lai skolēni pārdomātu, kā viņi to pārbaudītu.

Skolēniem netiek lūgts vienkārši atbildēt "patiess" vai "nepatiess". Tā vietā viņiem jāizstrādā pārbaudes stratēģija.

- Kur tu pārbaudītu šo informāciju?
- Kam tu varētu jautāt?
- Vai tu uzticētos ziņai sociālajos medijos?
- Vai tu pārbaudītu tikai vienu avotu, vai vairākus?
- Kas būtu uzskatāms par labu pierādījumu?

- Kuram avotam tu uzticētos vairāk?
- Kas liktu tev mainīt domas?

Skolotājs pēc tam demonstrē, kā apgalvojumu varētu pārbaudīt, izmantojot dažāda veida avotus.

Skolēni saprot, ka informācijas pārbaude ir process, nevis vienkārši lēmums par to, vai kaut kas "šķiet patiess".

4. **Papildu kārta — MI pret cilvēku**

Skolotājs jautā MI sistēmai: "Kāpēc ir svarīgi saglabāt kultūras mantojumu?" – MI ģenerē īsu atbildi.

Skolēni pēc tam patstāvīgi, bez MI, izveido savu atbildi.

Klase salīdzina abas atbildes.

- Ko MI atbildēja labi?
- Kā trūkst?
- Vai MI sniedz informāciju, viedokli, vai abus?
- Vai MI pārzina mūsu vietējo vidi tikpat labi kā mēs?
- Kura atbilde būtu noderīgāka, prezentējot mūsu vietējo kultūras mantojumu?
- Vai MI ģenerēta atbilde var aizstāt mūsu pašu domāšanu?

Tas saistās ar mācību programmas uzsvaru uz kultūras mantojumu, skolēnu izpratni par pagātņi un tagadni, kā arī viņu spēju paskaidrot un pamatot savu viedokli.

Noslēguma aktivitāte: klases noteikuma izveide

Nodarbības beigās skolotājs un skolēni kopīgi izveido vienkāršu klases plakātu:

5 JAUTĀJUMI, PIRMS MĒS DALĀMIES

APSTĀJIES

Vai man šis uzreiz jātic?

JAUTĀ

Kas šo izveidoja vai publicēja?

PĀRBAUDI

Kur es varu pārbaudīt informāciju?

SALĪDZINI

Vai citi uzticami avoti apgalvo to pašu?

LEM

Vai man ir pietiekami pierādījumu, lai tam ticētu vai ar to dalītos?

Plakāts kļūst par nodarbības galveno praktisko rezultātu.

Noslēguma jautājums: Ja dators var radīt attēlu vai tekstu, kas izskatās pilnīgi reāls, ko mums vajadzētu darīt, pirms mēs tam ticam vai dalāmies ar to citiem cilvēkiem?

Materiāli

- Viens dators un projektors skolotājam;
- piekļuve LLM/MI rīkam, ko vada skolotājs;
- 2-3 sagatavoti MI ģenerēti attēli un teksti;
- vairāki reālas un izdomātas informācijas piemēri;
- darblapa "APSTĀJIES → JAUTĀ → PĀRBAUDI → SALĪDZINI → LEM";
- dažādi avoti, ko skolēni var izmantot pārbaudei;
- tāfele vai plakāts klases "5 jautājumi, pirms dalāties" noteikuma izveidei.

Skolot?ja un skol?nu loma

Šīs nodarbības galvenais dizaina princips ir tāds, ka MI izmantošanu vada skolotājs.

Skolotājs	Skolēni
Vada MI rīku.	Vēro MI rezultātu.
Izveido izvēlētos piemērus.	Uzdod jautājumus par saturu.
Demonstrē, kā MI ģenerē tekstu/attēlus.	Nosaka iemeslus, kāpēc uzticēties informācijai vai to apšaubīt.
Sniedz piemērus un pretpiemērus.	Salīdzina dažādus avotus.
Modelē pārbaudes stratēģijas.	Izstrādā savu pārbaudes stratēģiju.
Vada diskusiju.	Paskaidro un pamato savus secinājumus.
Padara MI ierobežojumus redzamus.	Pārdomā atbildīgu informācijas apmaiņu.

Tādējādi skolēni apgūst zināšanas par MI iespējām, ierobežojumiem un sociālajām sekām, viņiem pašiem nav nepieciešama piekļuve MI sistēmai.